

BOSHLANG'ICH SINFLARDA EKOLOGIK TARBIYANI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Sultonova Sabrina Maqsudovna

Zarmed universiteti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3- bosqich talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14976937>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ekologik xavfsizlik va talabalar uchun ekologik ta'lim mazmuni haqida ma'lumot berilgan, shuning bilan birga ekologik ta'limni boshlang'ich maktab o'quv dasturlariga integratsiyalashning ahamiyati va afzalliklarini o'rganadi. U mavjud adabiyotlarni o'rganadi, samarali o'qitish usullarini tahlil qiladi, bunday ta'lim natijalari bo'yicha natijalarni taqdim etadi va kelajakdagi amaliyotga ta'sirini muhokama qiladi. Maqola boshlang'ich maktablarda ekologik ta'limni kuchaytirish bo'yicha takliflar bilan yakunlanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologik tarbiya berishda tabiatni asrash kompetentsiyasini shakllantirish, tabiat bilan muloqot qilish, tabiat qonunlari va hodisalariga oid kreativ fikrlashini rivojlantirish, ekologik tarixiy qadriyatlarni singdirish va ekologik mehnat ko'nikmalarini rivojlantirishga erishish.

Tayanch so'zlar: ekologik tuyg'u, ekologik idrok, ekologik tasavvur, ekologik ong, ekologik bilim, ma'lumot, ko'nikma, odatlar, ekologik madaniyat.

Abstract. This article provides information on environmental safety and the content of environmental education for students, as well as examines the importance and benefits of integrating environmental education into primary school curricula. It reviews the existing literature, analyzes effective teaching methods, presents results on the results of such education, and discusses implications for future practice. The article concludes with proposals for strengthening environmental education in primary schools.

The goal of environmental education for primary school students is to form environmental conservation competence, communicate with nature, develop creative thinking about the laws and phenomena of nature, instill ecological historical values, and develop environmental labor skills.

Key words: ecological sense, ecological perception, ecological imagination, ecological consciousness, ecological knowledge, information, skills, habits, ecological culture.

Аннотация. В этой статье представлена информация об экологической безопасности и содержании экологического образования для учащихся, тем самым исследуются важность и преимущества интеграции экологического образования в учебные программы начальной школы. В нем изучается существующая литература, анализируются эффективные методы обучения, представлены результаты таких

результатов обучения и обсуждаются последствия для будущей практики. Завершается статья предложениями по усилению экологического образования в начальной школе.

В обеспечении экологического образования учащихся начальных классов осуществляется формирование компетенции охраны природы, общения с природой, развитие творческого мышления о законах и явлениях природы, привитие экологических исторических ценностей и развитие экологических трудовых навыков.

Ключевые слова: экологическое чувство, экологическое восприятие, экологическое воображение, экологическое сознание, экологические знания, информация, навыки, привычки, экологическая культура.

“Bugun singdirilgan bilim kelajakda e’tiqodga aylanadi”

Kirish: Yurtimizda yosh avlod tarbiyasida Ona vatanga muhabbat tushunchasi, ekologik madaniyat tushunchasi bilan uzviy olib borilmoqda. Uni asrab avaylash, keyingi avlodlarga ham g’amxo’rlik qilish mas’uliyati yuklanmoqda. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyevning quyida aytib o’tgan so’zlari diqqatga sazovordir: —Eng muhim masalalarning ekologik madaniyatini oshirish haqida jiddiy bosh qotirishdir. Albatta, bunday muammolarni faqat ma’muriy yo’l bilan hal etib bo’lmaydi, bunga e’ish avlod qalbida ona tabiatga mehr-muhabbat, unga daxldorlik hissini tarbiyalash orqalierishish mumkin. Bu vazifalarni bajarish, unga erishish esa avvalom bor oilada ota-ona, ta’lim muassasasida esa ustoz, murabbiy, pedagoglar zimmasidadir.

Ekologik xavfsizlik muammosi nafaqat milliy va mintaqaviy, balki butun insoniyatning umumbashariy muammosidir. Ekologiya hozirgi zamonning keng miqyosdagi keskin ijtimoiy muammolaridan biridir. Uni hal etish barcha xalqlarning manfaatlariga mos bo’lib, rivojlanishning hozirgi kuni va kelajagi ko’p jihatdan ana shu muammoning hal qilinishiga bog’liqdir. Atoqli pedagog V.A.Suxomlinskiy «Bolalarga jonim fido» asarida «Men bolalar «Alifbo»sini ochib, birinchi so’zni hijjalab o’qishlariga qadar avval dunyodagi eng ajoyib kitob – tabiat kitobini mutolaa etishlarini istardim» - deb ta’kidlaganidek, bu borada barcha ishlarni bolaning kichikligidanoq boshlash maqsadga muvofiqdir. O’zbekiston Respublikasi Konstitusiyasining 50-moddasida: «Fuqarolar atrof-muhitga ehtiyotkorona munosabatda bo’lishga majburlarlar» va 55-moddasida esa: «Yer va er osti boyliklari, suv, o’simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zahiralalar umumiy boyliklardir.

Ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat mudofaasidadir» - deb juda o’rinli ta’kidlangan. Fuqarolarda ekologik madaniyatni tarkib toptirish, ularga tabiat, atrof-muhit bilan

qanday munosabatda bo'lishni o'rgatish ijtimoiy pedagogika nazariyasi va amaliyotining eng dolzarb mavzusiga aylandi. O'zbekiston Respublikasining 1992 yil 9 dekabrda qabul qilingan «Tabiatni muhofaza qilish to'g'risida»gi Qonuni, «Sog'lom avlod uchun» ordenining ta'sis etilishi, shu nomda Davlat dasturi, «Ekologik ta'lim-tarbiya konsepsiyasi» ning ishlab chiqilishi, «Ekosan» jamg'armasining tuzilishi va 2000 yilning «Sog'lom avlod yili» va 2005 yilning «Sihat-salomatlik yili» deb e'lon qilinib, davlat dasturi ishlab chiqilishi ekologik tarbiyaning ijtimoiy muammolarini hal qilishga qaratilganligidan dalolat beradi. Aholi sonining tez o'sib borishi natijasida ekologik ijtimoiy muammolar ham tobora ortib bormoqda. Ayniqsa, aholini yer, suv, energetika, oziq-ovqat bilan ta'minlash haqidagi muammolar butun dunyo ijtimoiy muammolariga aylanib bormoqda. Yer kurrasida insonning farovon yashashi endi ekologik muammolarni yechishga bog'liq bo'lib qolmoqda.

Ekologik muammolarning ilmiy, iqtisodiy, texnik, gigienik, yuridik, estetik, pedagogik va psixologik yo'nalishlari mavjud. Pedagogik yo'nalishda ekologik ta'lim va tarbiya berish ko'zda tutiladi. Ekologik ta'lim deganda, aholiga berilishi lozim bo'lgan tabiat bilan inson orasidagi munosabatlarni ifodalovchi bilimlar tizimi tushuniladi. Ekologik tarbiya esa insonning atrof-muhitga nisbatan munosabatini tarbiyalashdir. Ekologik ta'lim-tarbiyadan bosh maqsad ham turli yoshdagi kishilarda atrof-muhit va uning muammolariga ongli munosabatni shakllantirishdan iborat. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik savodxonlik va madaniyat ta'lim-tarbiya muassasalari va oilada amalga oshiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ekologik tarbiya berishda milliy xususiyat va tomonlarga asosiy e'tiborni qaratish lozim. Bular: suv, yer, tuproq, havo muqaddas hisoblangan. Ota-bobolarimiz: «Suv – tabiat in'omi, hayot manbai», - deb bejiz aytishmagan. Maktabda o'quvchilarni ekologik tarbiyalashda bunday ma'lumotlarni berib borish o'qituvchilarning asosiy vazifasi bo'lmog'i darkor. Atrof-muhitga, tabiat boyliklariga e'tiborsiz bo'lish butun sayyoraga jiddiy zarar yetkazishi ma'lum. Inson bilan tabiat o'rtasidagi muammolarni yechish zaruriyati tug'ildi. O'quvchilarda ekologik madaniyatni shakllantirish, tabiat, atrof-muhit bilan qanday munosabatda bo'lishni o'rgatish pedagogika nazariyasi va amaliyotida dolzarb muammoga aylandi. Ayniqsa, umumta'lim maktablarida maktab partasidanoq tabiatga muhabbat ruhida tarbiya berishga astoydil kirishish zarur. Ta'lim muassasalarida ekologik tarbiya berish mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi: -atrof-muhit va uning shaxs ma'naviy dunyosiga ta'siri; - tabiat va uning ahamiyatini anglash; -tabiatga muhabbatni shakllantirishda maktab va oilaning hamkorligi; -o'z tumani, shaharini, qishloq va maktab hovlisini ko'kalamzorlashtirishda, hatto sinf xonasidagi o'simliklarni ham parvarishlashga qiziqtirish; -oiladagi, maktabdagi tabiatni, o'simliklar va hayvonot dunyosini e'zozlashga o'rgatish, jonivor va qushlarni parvarish qilish; -

yoshlarni ekologik tarbiyalashda milliy an'ana va udumlarni qayta tiklash, ularga e'tiborni kuchaytirish. «Avesto»da kishilarni ekologik tarbiyalash bo'yicha quyidagi tadbirlar belgilangan: "Inson butun umri davomida suv, tuproq, olov, umuman dunyodagi jamiki yaxshi narsalarni pok va bus-butun asrashga burchlidir. Yer, suv, havo, olovni asrash qoidalarini buzgan kishi 400 qamchi urish jazosiga mahkumdir. Ota-bobolarimiz azalazaldan tabiatga yuksak mehr ko'rsatishgan. Yurtni obod etishgan, ko'chalarni, hovlilarni sarishta qilishgan." Bundan ko'rinadiki, azaldan tabiatga munosabat milliy qadriyatlarimiz bilan uyg'unlashib ketgan. Maktab o'quvchilari ekologik tarbiya jarayonida quyidagilarni bilishlari zarur: -tabiat haqida tushuncha, tabiiy muhit, tabiiy omillar va ular orasidagi bog'lanish; -tabiat boyliklaridan tejab-tergab foydalanish va ularni muhofaza qilish; -atrof-muhitni ifloslantirishdan saqlash; -tabiatni kelajak avlodlar uchun tabiiy holda qoldirishga intilish.

So'nggi yillarda jahon hamjamiyati ekologik ta'limning dolzarb ekologik muammolarni hal qilish vositasi sifatida ahamiyatini tobora ko'proq tan olmoqda. Iqlim o'zgarishi, ifloslanish va bioxilma-xillikni yo'qotish bilan bog'liq xavotirlar orasida ta'lim ekologik ongni rivojlantirish va barqaror xulq-atvorni rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi degan konsensus o'sib bormoqda.

Maktabning yuqori darajalarida ekologik ta'limga katta e'tibor berilgan bo'lsa-da, ushbu ta'limni erta yoshdan boshlash uchun jiddiy holat mavjud. Ushbu maqola boshlang'ich sinflarda ekologik muammolarni o'qitishning afzalliklarini o'rganishga, bunday yondashuvning afzalliklari, usullari, natijalari va oqibatlarini yoritishga qaratilgan. Ko'plab tadqiqotlar ekologik ta'limni boshlang'ich maktab o'quv dasturlariga integratsiyalashning ahamiyatini ta'kidlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yoshligida ekologik tushunchalarga ta'sir qilish ekologik boshqaruv tuyg'usini rivojlantirishi va bolalarda umrbod barqarorlik majburiyatini singdirishi mumkin. Bundan tashqari, ekologik ta'limni boshlang'ich maktabga kiritish tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish qobiliyatlari va fuqarolik faolligini targ'ib qilish kabi kengroq ta'lim maqsadlariga mos keladi. Bundan tashqari, adabiyot boshlang'ich sharoitlarda ekologik ta'lim samaradorligini oshirishda tajribaviy ta'lim, ochiq havoda faoliyat va fanlararo yondashuvlarning rolini ta'kidlaydi.

Boshlang'ich sinflarda ekologik muammolarni o'qitishning afzalliklarini o'rganish uchun mavjud adabiyotlarni har tomonlama ko'rib chiqish o'tkazildi. Ushbu sharh turli manbalardan, shu jumladan ilmiy ma'lumotlar bazalari va o'quv jurnallaridan ilmiy maqolalar, ma'ruzalar va amaliy tadqiqotlarni o'z ichiga olgan. Boshlang'ich sharoitlarda ekologik ta'limning afzalliklari, usullari va natijalariga oid umumiy naqsh va tushunchalarni aniqlash uchun asosiy mavzular, metodologiyalar va topilmalar tahlil qilindi.

Boshlang'ich sinflarda ekologik muammolarni o'qitish ko'plab afzalliklarga ega: Erta xabardorlik: yoshligida ekologik muammolarni kiritish atrof-muhitni muhofaza qilish muhimligini anglash va tushunishga yordam beradi. Bolalar tabiatni qadrlashni va uni saqlashdagi rolini tushunishni o'rganadilar. Uzoq muddatli ta'sir: bolalarni ekologik muammolar haqida o'rgatish umrbod odatlar va barqarorlikka munosabatni shakllantiradi. Ular yoshi ulg'aygan sayin ekologik toza xatti-harakatlarni qabul qilishadi va ekologik jihatdan ongli tanlov qilishadi. Tanqidiy fikrlash: ekologik muammolarni o'rganish tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rag'batlantiradi. Bolalar muammolarni tahlil qilishni, ko'plab istiqbollarni ko'rib chiqishni va ekologik muammolarni hal qilish uchun echimlarni ishlab chiqishni o'rganadilar. Imkoniyatlarni kengaytirish: ekologik muammolarni o'rgatish bolalarga chora ko'rish imkoniyatini beradi. Ular chiqindilarni qayta ishlash yoki kamaytirish kabi kichik harakatlar ham atrof-muhitni muhofaza qilishda farq qilishi mumkinligini tushunishadi. Fanlararo ta'lim: ekologik ta'lim fan, matematika, ijtimoiy fanlar va til san'ati kabi turli fanlarni birlashtiradi. Bu fanlararo o'rganish uchun imkoniyatlar yaratadi, bolalarga turli xil bilim sohalari o'rtasida aloqa o'rnatishga yordam beradi. Amaliy ta'lim: ekologik faoliyat va loyihalar bilan shug'ullanish bolalarga amaliy tajribalar orqali o'rganish imkonini beradi. Daraxt ekish, maktab bog'ini yaratish yoki tozalash ishlarida qatnashish bo'ladimi, bu tadbirlar o'rganishni yaxshilaydi va unutilmas tajribalar yaratadi. Global Istiqbol: ekologik muammolarni o'rgatish bolalarni iqlim o'zgarishi, o'rmonlarning kesilishi va ifloslanish kabi global muammolarga duchor qiladi. Bu ularga kengroq istiqbolni rivojlantirishga va dunyoning o'zaro bog'liqligini tushunishga yordam beradi. Fuqarolik javobgarligi: ekologik muammolarni tushunish fuqarolik javobgarligini his qiladi. Bolalar kelajak avlodlar uchun atrof-muhitni muhofaza qilish va ko'proq jalb qilingan fuqarolar bo'lish mas'uliyati borligini bilib olishadi. Sog'liqni saqlash to'g'risida xabardorlik: atrof-muhit muammolarini o'rganish, shuningdek, atrof-muhit sifati va inson salomatligi o'rtasidagi bog'liqlikni anglashga yordam beradi. Bolalar toza havo, suv va oziq-ovqatning ularning farovonligi uchun ahamiyati haqida bilib olishadi. Tabiat aloqasi: ekologik ta'lim bolalarni tabiat bilan bog'lanishga undaydi. Ochiq havoda vaqt o'tkazish va tabiiy dunyoni o'rganish nafaqat ularning jismoniy va ruhiy salomatligini yaxshilaydi, balki atrof-muhitni chuqurroq qadrlashga yordam beradi. Umuman olganda, boshlang'ich sinflarda ekologik muammolarni o'qitish sayyoramiz oldida turgan murakkab muammolarni hal qilish uchun jihozlangan ma'lumotli va ekologik mas'uliyatli fuqarolar uchun asos yaratadi. Topilmalar boshlang'ich maktabda ekologik ta'limga ustuvor ahamiyat berish muhimligini ta'kidlaydi. Mavjud o'quv dasturlariga ekologik mavzularni kiritish orqali o'qituvchilar barqaror rivojlanishga hissa qo'shish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va qadriyatlar bilan jihozlangan ekologik savodli

fuqarolarni tarbiyalashlari mumkin. Bundan tashqari, muhokama innovatsion o'qitish usullari zarurligini ta'kidlaydi, fanlar bo'ylab hamkorlik, va tashqi manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik boshlang'ich sozlash ekologik ta'lim ta'sirini maksimallashtirish uchun.

Tabiat bilan inson o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashda ekologik ta'lim-tarbiyaning roli nihoyatda katta. Ta'lim tizimining barcha bosqichlarida amalga oshiriladigan uzluksiz ekologik ta'lim va tarbiya insonning tabiatiga, qolaversa, o'ziga nisbatan yangi munosabatlarning shakllanishini taqozo etadi. Bu o'z navbatida barkamol insonning shakllanishida poydevor bo'lib xizmat qilishi mumkin. Tabiatga nisbatan muhabbat uyg'otish ona Vatanga, uning tabiat yodgorliklari, tarixiy obidalari, xalqimizning an'alariga hurmat ruhida tarbiyalashga, yuksak ma'naviyatli shaxsning shakllanishiga olib keladi.[3] Dunëda yuz beraëtan ekologik yangiliklardan foydalanish o'qituvchining bilimi, pedagogik mahorati va kompetentsiyasiga bog'liq. SHu munosabat bilan o'quvchilarni ekologik masalalar bo'yicha nazariy va amaliy bilimlar bilan qurollantirish asosiy vazifalardan biridir. Buning uchun o'quvchilarga ekologik ta'limning asosiy manbalari dasturlaridagi o'quv materiallarini ma'ruzalarda chuqur tushuntirib berishga, sinfdan va sinfdan tashqari ekologik ishlarda samarali foydalanishga o'rgatish va o'rgatish zarur O'rta Osiyo xalqlari, jumladan o'zbek xalqi qadimdan ekologik madaniyat merosiga ega. O'rta asrlarda O'rta Osiyoda yashab ijod etgan olimlardan Muhammad Muso al-Xorazmiy, Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Al-Farg'oniiy va boshqalar tabiatshunoslik fanining rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Ular hali ekologiya fani dunyoga kelmagan davrda tabiat va undagi muvozanat, o'simlik va hayvonot dunyosi, tabiatni e'zozlash haqida qimmatli fikrlar aytganlar. Beruniyning ilmiy qarashlari, asosan, «Saydana», «Mineralogiya», «Qadimgi avlodlardan qolgan yodgorliklar» asarlarida o'z aksini topgan. Unda Eronning turli tropik o'simlik va hayvonlarining tashqi muhit bilan aloqasi, ularning xulq-atvori yil fasllarining o'zgarishi bilan bog'liqligi misollar bilan tushuntirilgan. Abu Ali ibn Sino (980–1037 y.y.) yirik qomusiy olim sifatida tanilgan. Uning 450 ta asari mavjud bo'lib, bizgacha 240 tasi yetib kelgan. Ibn Sino asarlari orasida «Tib qonunlari»shox asari tibbiyot ilmining qomusi bo'lib, o'rta asr tibbiyot ilmi tarqalishining oliy cho'qqisi bo'lib hisoblanadi. Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530 y.y.). Bobur nafaqat shoir, balki podsho, ovchi, tarixchi, bog'bon va tabiatshunos bo'lgan. «Boburnoma» asarida Bobur o'zi ko'rgan kechirganlari, yurgan joylari tabiati, boyligi, urf-odati, hayvonoti, o'simliklarini tasvirlagan. Asarda yer, suv, havoga tegishli xalq so'zlari ko'plab uchraydi. Bobur o'z asarida joyning geografik o'rni, qaysi iqlimga mansubligi, o'simliklari, hayvonlari haqida bayon etgan va O'rta Osiyoda qadim vaqtlardan buyon qovun, bug'doy, o'rik, nok va mevalarning bir necha navlari borligi haqida ta'kidlagan.[3]

Boshlang'ich sinf èshidagi bolalar hali ham o'zlarning to'laligicha mustaqil qarashlariga ega bo'lmaydilar. Ushbu èshdagi bolalar uchun "munosabat" atamasidan foydalanish faqat shartli ravishda amalga oshiriladi. Ba'zi tadqiqotchilarning fikricha, boshlang'ich sinf o'quvchilarining tasavvurlari va xulosalari juda oddiy tartibda shakllantiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida atrof-muhitga ijobiy munosabatni shakllantirish ekologik ta'limsiz amalga oshmaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining umumiy xususiyatlaridan biri shundaki, ular o'zini va tevarak-atrofdagi olamni o'smirlarga qaraganda bir butun sifatida idrok etadilar. Ularning har biri uchun "men" tabiatni, tabiat esa "men"ni ifodalaydi. Eng muhimi, ular tabiatning bir qismini his qilishadi. Agar birinchi sinfda bolalarda faqat hayvonlar va o'simliklarga rahm-shafqat, ularga muhabbat, atrof muhit go'zalligidan estetik zavqlanish qiziqтира, o'smirlik davrining oxiriga kelib, bu his-tuyg'ular ekologik yo'naltirilgan faoliyatga aylanadi. Natijada hayvonlar va o'simliklarga nisbatan rahm shafqat tuyg'usi shakllanadi. Maktabda ekologik tarbiyaga oid quyidagicha ommaviy tadbirlar tashkil etiladi. Bular: kechalar, ma'ruzalar, hikoyalar, ko'rgazmalar, tanlovlar, o'quvchilar ishlari, referatlar, ma'ruzalar, atrof muhitga oid plakatlar va boshqalar. Bu vositalar boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik madaniyatni ongli tushuna bilishi, tabiatni muhofaza qilish va yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Atrof muhit xulq-atvori va mehnat faoliyati birlashtirilib, to'g'ridan-to'g'ri tabiiy bog'liqlik mavjud bo'lsa, ular yaxshi natijalar berishiga shubha yo'q. [5]

O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining - O'zbekiston respublikasida ekologik ta'limni rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi 434-sonli qarori qabul qilingan. Qarorga ilova sifatida O'zbekiston Respublikasida Ekologik ta'limni rivojlantirish Kontseptsiyasi ishlab chiqilgan. Kontseptsianing asosiy maqsadi o'sib kelaётgan èsh avlodda ekologik bilim, ong va madaniyatni shakllantirish hamda rivojlantirish, ekologik ta'lim-tarbiya jaraénini samarali tashkil etish, shuningdek, ekologiya sohasidagi ilm-fanni jahonning ilg'or innovatsion texnologiyalarini jalb etgan holda yanada takomillashtirishdan iborat. Mazkur kontseptsiyada ta'limning barcha bosqichlarida ekologik tarbiyaning o'rni va roliga alohida urg'u berilgan. Bunda bilim berish «oddiydan murakkabga», «uzviylik va uzluksizlik» kabi pedagogik tamoyillarga tayangan holda nazariy va amaliy bilimlar uyg'unligiga, o'quvchilarda ekologik madaniyat hamda tarbiyaning bosqichma-bosqich shakllanishini ta'minlaydigan maqsadga yo'naltirilgan.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar o'quv fanlari doirasida qo'shimcha ravishda: Suvni tejash va asrash; -Atmosfera havosining ahamiyati va uni muhofaza qilish; -Er resurslari va yer osti boyliklaridan oqilona foydalanish; -O'simlik va hayvonot dunèsini muhofaza qilish; -CHiqindilarni yig'ish va joylashtirish; O'zbekistonning go'zal va takrorlanmas tabiatini asrash; -

O'zi yashaydigan qishloq (shahar) tabiatini asrashda faol ishtirok etish; O'zbekistondagi qo'riqxonalar va tabiat bog'lari to'g'risida; Orol dengizi fojiasi to'g'risida umumiy bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim. Maktab va jamoat mulkini ehtiётkorlik bilan saqlash; uyda yelektr, gaz va suvdan tejamkor foydalanish o'rgatishda boshlang'ich sinf o'quvchilarida atrof-muhitga ijobiy munosabatni shakllantirish jaraenidagi turli shakl va usullar bolalarning esh xususiyatlariga qarab tanlanishi kerak. Bunday usullardan biri ekologik loyihalardan samarali foydalanishdir. Ekologik loyihalarni amalga oshirishda ota-onalar ishtirok etishi ham muhim zarurat hisoblanadi. Bu jaraenda har bir oilaning faol ishtiroki e'tibordan chetda qolmaydi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik tarbiyasi barcha oila a'zolarining ekologik madaniyatini shakllantirishga qaratilgan doimiy tarbiyalash jaraeni bilan chambarchas bog'liqdir.

O'quvchilarga atrof muhit tozaligi birinchi navbatda toza havo va toza suv tushunchasi bilan bog'liqligi bu esa, bugungi kunda har bir sinf, oshxona, maktab, xonadon, ko'chalardan chiqayotgan qattiq maishiy chiqindilarni to'g'ri saralash, belgilangan maxsus joylarga tashlash, maishiy chiqindilarni yoqmaslik, ichimlik suvini isrof qilmaslik, suvga axlat tashlamaslik, tupurmaslik, behurmatlik qilmaslik tushunchalarini singdirib borish kerak. Tabiatga qilingan noto'g'ri munosabat natijasida sodir bo'layotgan ekologik muammolarni anglatish lozim.

O'quvchilar ongida ekologik madaniyatni turli she'r, esse, hikoya tarzida o'rgatilsa ularni maqsadga muvofiq bo'ladi. Masalan:

*Necha xalqlar suvga zor,
Faqat bizda bemalol.
Oqar suvni qadrlang,
Asrang, aslo qilmang xor.
Suv, havo, non uchovlon
Bo'lmasa netar inson?
Suv bilan tirik jahon,
Oqar suvni qadrlang?!*

Birlashgan Millatlar Tashkilotining maxsus dasturlarida qayd etilishicha, 2025- yilga borib yer yuzidagi davlatlarning yarmidan ko'prog'ida suv taqchilligi yuzaga kelsa, 2050 -yilga borib, sayera aholisining to'rtidan uch qismining chuchuk suv taqchilligiga uchrashi bashoratt qilinmoqda. Qolaversa, bugungi kundagi kasalliklarning 80 foizi suvlarning ifloslanishi bilan bog'liqdir. Asosiy ekologik muammolar yirik shaharlardagi sanoat korxonlaridan chiqayotgan chiqindilar va avtomobil-transport vositalarining organik yoqilg'ilarining yonishidan chiqadigan zaharli gazlar ulushiga to'g'ri keladi.

Bular esa yirik global muammolar iqoim o'zgarishlariga sabab bo'lmoqda. Atrof-muhit va turmush sharoiti aholining salomatligiga bevosita ta'sir qiladi. Yomonlashayotgan ekologik sharoit nafaqat hozir yashayotgan aholining, balki kelgusiavlodlarning ham salomatligiga, irsiyatiga oid omillariga salbiy ta'sirini o'tkazishi mumkin. Ko'plab tug'ma va g'ayritabiiy kasalliklar, chaqaloqlarning chala tug'ilishi atrof muhitning èmonlashuvi bilan bog'liq.

Xulosa. Umuman, maktab o'quvchilarining ekologik ta'lim-tarbiyasi quyidagi tuzilish va tizimda olib borilsa, uning samaradorligi ta'minlanadi: ekologik his-tuyg'u, ekologik idrok, ekologik tasavvur, ekologik tushuncha, ekologik bilim, ma'lumot, ko'nikma, malaka, odat, ekologik madaniyat (mahorat) va hokazo. Tabiatni muhofaza qilish hozirgi zamonning asosiy masalalaridan biri bo'lib qolganligi o'quvchi ongiga singdiriladi. Haqiqatdan ham, tabiiy boyliklardan haddan tashqari ko'p darajada foydalanish, yangi yerlarni rejasiz o'zlashtirish oqibatida, ekologik muvozanat keskin o'zgardi, atrof-muhit ifloslandi. Ekologik tarbiyada insonning atrof-muhitga nisbatan munosabatlari tarbiyalanib, o'quvchilar ongiga yoshligidan singdirib boriladi. Ekologik ta'lim-tarbiya maktabda barcha fanlarni o'qitishda amalga oshirilishi ko'zda tutiladi. Ekologik ta'lim-tarbiyadan bosh maqsad ham yosh avlodda atrof-muhit va uning muammolariga ongli munosabatni shakllantirishdan iboratdir.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinflarda ekologik muammolarni o'qitish talabalar, o'qituvchilar va umuman jamiyat uchun juda ko'p foyda keltiradi. Biroq, ushbu imtiyozlarni amalga oshirish ekologik ta'limni asosiy o'quv dasturlariga kiritish, o'qituvchilar uchun malaka oshirish imkoniyatlarini ta'minlash va mahalliy jamoalar va ekologik tashkilotlar bilan hamkorlik qilish uchun birgalikda harakatlarni talab qiladi. Oldinga siljish, siyosatchilar, o'qituvchilar va manfaatdor tomonlar boshlang'ich maktabda ekologik ta'limga ustuvor ahamiyat berish uchun birgalikda ishlashlari kerak, kelajak avlodlar 21-asrning murakkab ekologik muammolarini hal qilish uchun jihozlanganligini ta'minlashlari kerak.

Ta'lim berishning nazariy asoslari qoniqarli darajada, ammo amaliy jihatlariga ko'proq ahamiyat berilishi kerak. Maktablarda jonli tabiat burchaklari, TVda ekologiyani asrash borasida bot-bot beriladigan ijtimoiy roliklar samarasi juda kam. Bularning barchasi tashqi tarafdin berilayotgan ta'sirlardir. O'quvchilar tabiatning bir bo'lagi ekanliklarini o'zlari his qilishlari zarur. Buning uchun amaliyotga ko'proq e'tibor qaratgan ma'qul. Masalan, maktab maydonida poliz mahsulotlarini yetishtirish, turli foydali o'simliklarni o'stirish, maktab bog'ini tashkil qilish kabilar.

REFERENCES

1. Mamashokirov S. «Ekologik barkarorlik omillari» Tafakkur jurnali, 2005 yil, 1- son.
2. Falsafa tarixi. T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, - 139 b.
3. Тошева Д. И., Жамолова Г. К. экологическое воспитание младших школьников //Вопросы науки и образования. – 2021. – №. 19. – С. 46-51.
4. Тошева Д. И., Очилова М. О. Методология Ходжа Бахоуддина Накшбанда и ее социальное-педагогическая сущность //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-4 (91). – С. 17-18.
5. Тошева Д. И., Тошева Д. И. Педагогические условия экологического воспитания на уроках экологии в высшем образовании //Academy. – 2020. – №. 6 (57). – С. 88-89.
6. Тошева Д. И. Обучение учащихся начальных классов рациональному использованию природных ресурсов //Вестник магистратуры. – 2019. – №. 4-4 (91). – С. 19-20.
7. Tosheva D. I. Plants and their role in human health. – 2021.
8. Tosheva D. I. Ekologik tarbiyalashda xalq og'zaki ijodining o'rni va pedagogik ahamiyati //Scientific progress. – 2021. – T. 1. – №. 5.
9. Tosheva D. I., Zokirov S. S. O. G. L. OILA HUQUQI //Scientific progress. – 2021. – T. 2. – №. 8. – С. 490-493
10. Prezident SHavkat Mirziëvning Oliy Majlis palatalari, siësiy partiyalar hamda O'zbekiston Ekologik harakati vakillari bilan videoselektor yig'ilishidagi ma'ruzasi 13 iyul 2017 yil Toshkent sh.
11. O'zbekiston respublikasi vazirlar mahkamasining —O'zbekiston Respublikasida ekologik ta'limnirivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi 434-sonli qarori.
12. SH.A.Sodiqova, M.A.Rasulxo'jaeva « Bolalarni tabiat bilan tanishtirish metodikasi» T.: «Fan va texno-logiya», o'quv qo'llanma. 2013, 88 bet.C-73 , ISBN 978–9943–10 844–8
13. Azamat Ruzvonovich Raxmonov “Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tabiatni asrashga o'rgatishda ekologik tarbiya metodlaridan foydalanish” academic research in educational sciences volume 2 | issue 4 | 2021 issn: 2181-1385 scientific journal impact factor (sjif) 2021: 5.723.544-546 bet